

פרופ' אהוד נצר, חוקר הרודיון

לזכרו של מורה, חבר ושותף
| רועי פורת

הולם של כל סוגי הממצא הארכיאולוגי שהתגלה במהלך חפירותיו והצגתו לקהל הרחב, ועד התעקשות ללא פשרות על כך שעליו למצוא פתרון לחידה הגדולה – היכן קברו של הורדוס המלך?

עיקר שנות החפירות שניהל אהוד בהרודיון הוקדשו לאתר התחתון (הרר דיון תחתית), ועם זאת הניתוח האדריכלי המקיף שערך אהוד בארמון מבצר ההר של הרודיון הביא להבנה רחבה ומעמיקה של המבנה הייחודי, על אף שזה נחפר כבר לפני מלחמת ששת הימים על ידי הפרנציסקנים בראשות האב קורבו. בשנות המחקר הראשונות בהרודיון התעניין אהוד בעיקר בארכיטקטורה הייחודית של הורדוס, אך עם הזמן הלכה והטרידה אותו יותר ויותר חידת קבר הורדוס – הקבר שאליו הובל הורדוס בתום מסע הלוויה מלכותי ומפואר, אותו תיאר בצבעוניות רבה יוסף בן מתתיהו, מסע אשר יצא מיריחו בשנת ארבע לפנה"ס עם מותו של הורדוס, ומטרתו הברורה – מבנה הקבר שבנה המלך מבעוד מועד בהרודיון. על אף תיאורו המפורט של יוספוס פלביוס את מסע הלוויה, ולמרות שיש להניח שהכיר את מבנה הקבר, בחר יוספוס לא לתאר את מקומו בהרודיון ואת מראהו.

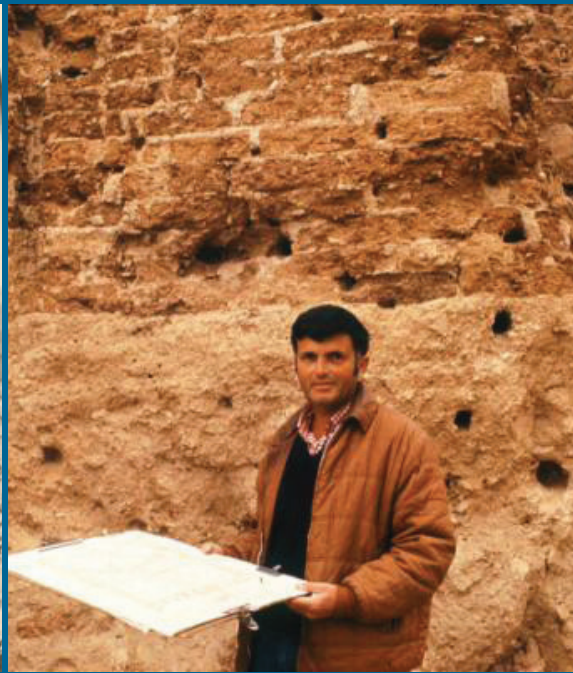
הביאו להתפתחותו של מפעל החפירות בהרודיון, ובעקבותיו גם לפיתוחו התיירותי של האתר. הפן האדריכלי של אהוד יחד עם החשיבות הציבורית הגדולה שייחס לאתר זה (כמו לכל אתר ונוף בהם עסק) הביאו אותו להתוות כבר בשלב מוקדם של העבודה בהרודיון את הקווים הראשוניים לגן לאומי בהיקף נרחב.

מחקר האדריכלות ההרודיאנית שהחל אהוד בשנות ה-70 הפך עד מהרה למחקר מקיף, אשר כלל, פרט ליריחו, הרר דיון ומצדה, גם חפירות ומחקר באתרים הרודיאניים נוספים רבים, בהם קיסריה, בניאס, ציפורי, קיפרוס וירושלים. על אף שתוצאותיו של מחקר זה סוכמו ואף פורסמו בעיקרן, לאהוד לא היה ספק שכלל שיתקדמו החפירות והמחקר התמונה תתעדכן ואף תשתנה. ואכן, אהוד המשיך לעבוד במרץ הולך וגובר, בשקט ובהתמדה, בניסיון לענות על השאלות הפתורות והחידות המטרידות, כשברקע אחריות של חוקר שלא מסתפק בתמונה חלקית, ובעיקר סקרנות עצומה ללמוד, להבין ולהעביר את הידע. אהוד לא הניח ידו מאף אחת מהסוגיות הנוגעות לתחום עיסוקו: מחפירות בסיסיות של מבנים ואתרים שלא נחקרו דיים, דרך האחריות לפרסום מדעי

ל הרודיון, ארמונו ומקום קברו של המלך הורדוס, הגיע אהוד נצר שבועות ספורים לאחר מלחמת ששת הימים. אהוד, שכבר היה אז אדריכל, ובעיקר חוקר וסקרן בלתי נלאה, נשבה בקסמו של האתר הייחודי והמסתורי. בשנים שקדמו לכך צבר אהוד ניסיון בתחום האדריכלות הקדומה, בעיקר במהלך החפירות במצדה להן היה שותף כאדריכל המשלחת, אז גם נחשף לראשונה למפעליו האדירים של המלך הורדוס.

כמה שנים מאוחר יותר, בשנת 1972, הציע לו פרופ' יגאל ידן, ראש משלחת החפירות במצדה ושותפו לאותו סיור ראשון בהרודיון, לחקור במסגרת עבודת דוקטור את מפעלי הבנייה של הורדוס בהרודיון וביריחו. אהוד עזב את משרד האדריכלים שבו עבד, והחל במפעל החפירות בשני האתרים החשובים האלה.

חפירות הבדיקה המצומצמות בהרודיון תחתית, בהן החל אז אהוד כחלק ממחקר האדריכלות ההרודיאנית, הלכו והתפתחו והפכו למפעל נרחב. האדריכלות הממלכתית, קרבת השרידים אל פני השטח ובעיקר העניין הרב שמצא אהוד באדריכלות ההרודיאנית מחד ובחידת מקום קברו של הורדוס מאידך – כל אלה

של אהוד, בהן סקרנות, עקשנות, יסודיות והתמדה, יחד עם כישרון, אינטואיציה וניסיון ארכיאולוגי ואדריכלי – כל אלה הביאו לתנופתו הגדולה של מחקר האדריכלות ההרודיאנית בארץ בכלל ובהרודיון בפרט.

דומה כי גם אהוד וגם הורדוס ניחנו באינטואיציה אדריכלית דומה, דבר שעזר לאהוד, אל נכון, בפתרון חידות שונות, כגון חידת הרעיון האדריכלי שבבסיס מפעלי הבנייה של המלך הבנאי. אהוד היה משוכנע כי המלך היה מעורב באופן אישי בתכנון ובביצוע מפעלי הבנייה שלו, ומתוך תחושת הזדהות מסוימת הכיר אהוד בית־רונו היחסי כארכיאולוג-אדריכל בעיסוק בתחום זה. עם זאת, בניגוד גמור לתכנון ותיו של המלך הורדוס, שהידועות בהן היו העריצות והאכזריות, היה אהוד אדם חם, עדין, שקט ואוהב אדם, אשר השכיל לגלות באנשים את מעלותיהם ויכולותיהם ולהוציאן מהכוח אל הפועל. ■

דיון. במהלך החפירות הסתבר שמפעל ההר המלאכותי דמוי הקונוס, אשר נבנה ממאות אלפי קוב של עפר ואבנים שנשפכו במדרונות ההר, בוצע חודשים או שנים אחדות בלבד לפני מותו של הורדוס. המצבה הענקית, אשר נבנתה במקביל לבנייתו של גרם המדרגות המונומנטלי, בעל "מאתיים מעלות שיש לבן" אותו תיאר יוסף בן מתתיהו, הקיפה והדגישה את מבנה הקבר שבמדרון ההר אשר נותר חשוף, אך עם זאת כיסתה מבנים חשובים אחרים שנבנו קודם לכן במדרון. במהלך החפירות שערך אהוד ומשלחתו ממערב למבנה הקבר ולגרם המדרגות ומתחת לכיסוי המקורי של ההר המלאכותי, נתגלה בהפתעה גמורה תיאטרון מלכותי קטן. בחלק העליון של מושבי התיאטרון נחשף תא מלכותי מעוטר בציורי קיר מרהיבים, אשר שימש את המלך ומקורביו בעת ההופעות בתיאטרון.

החפירות בהרודיון בראשותו של אהוד נצר, אשר נמשכו למעשה עד יומו האחרון, מאפשרות היום הבנה רחבה של המכלול האדריכלי הייחודי של הרודיון ושופכות אור על מפעלי הבנייה של הורדוס ועל אישיותו הבלתי רגילה של המלך הבנאי, כמו גם על פעולותיו החריות רגע לפני מותו. השילוב הנדיר של תכונות אישיות

חידת קברו של הורדוס הפכה, אם כן, במהלך השנים למוקד מחקר של אהוד בהרודיון, והיא הלכה והתעצמה עם חשיפתו בשנות ה-80 של מכלול ארכיטקטוני גדול בהרודיון תחתית הקשור לטקס ההלוויה. בשנת 2006, לאחר ניסיון נוסף שערכה המשלחת של אהוד כדי לאתר את הקבר בהרודיון תחתית, החליט אהוד, מתוך ראייה רחבה ואינטואיציה בריאה, להעביר את מרכז הכובד של החיפושים למדרון הצפון מזרחי של ההר המלאכותי, סמוך לגרם המדרגות המונומנטלי. באפריל 2007 נתגלו במקרה ממזרח לגרם המדרגות שברי סרקופג מפואר, ולאחר העמקת החפירה באזור זה נתגלו שרידי מבנה המאוזוליאום – הוא קבר הורדוס. גילוי הקבר עורר כמובן הד תקשורתי רב בארץ ומחוץ לה, ואהוד, שהקפיד על פי רוב להתרחק מאור הזרקורים, עלה לזמן מה לקדמת הבמה.

אך גם תגלית מרעישה זו לא הסיטה את אהוד ומשלחתו מהמשך עבודת מחקר יסודית ומקיפה של אזור הקבר, אשר במהלכה התברר כי מבנה הקבר המפואר הוא למעשה חלק ממכלול קבורה ענק שבנה המלך לעצמו, אשר החלק הגדול והמשמעותי בו הוא מצבת הענק ("הנפשו") שבנה הורדוס בדמות ההר המלאכותי של הר-

* בין היתר: "ארמונות החשמונאים והורדוס הגדול", הוצאת ידי יצחק בן-צבי, ירושלים 2000; "The Architecture of Herod, the Great Builder", Verlag Mohr Siebeck, Tübingen 2006